

De invloed van land en cultuur op het normbesef van jongeren

Onderzoek naar het verschil in normbesef tussen Nederlandse, Turks-
Nederlandse en Turkse scholieren.

Universiteit Leiden

Faculteit Sociale Wetenschappen

Pedagogische Wetenschappen “Orthopedagogiek”

1 november 2012

Geschreven door:

Güler Kasaroglu

s0715298

Begeleider:

Prof. Dr. P. H. Vedder

Masterproject Normbesef

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding.....	4
Normen, waarden en normbesef.....	4
Moreel gedrag en normbesef	5
Normbesef in de maatschappij	5
De Nederlandse en Turkse cultuur	7
Het acculturatieproces van Turkse-Nederlanders.....	8
Geslacht.....	9
De onderhavige studie.....	10
Deelvragen en hypothesen.....	11
Methode.....	12
Steekproef.....	12
Meetinstrumenten.....	12
Procedure.....	13
Data-analyseplan	14
Resultaten.....	15
Normaliteit en uitbijters.....	15
Statistische analyses	16
Discussie	17
Conclusies	17
Kritische evaluatie van het eigen onderzoek	18
Implicaties en aanbevelingen voor verder onderzoek	19
Literatuurlijst	21
Bijlage.....	25

Samenvatting

Met dit onderzoek is er een antwoord gezocht op de onderzoeksvraag in hoeverre er een verschil bestaat in het normbesef tussen Nederlandse, Turks-Nederlandse en Turkse scholieren tussen de 12 en 18 jaar en of het geslacht van de jongeren daarbij een rol speelt. De onderzoeksgroep bestond in totaal uit 721 scholieren. Voor dit onderzoek hebben de Nederlandse scholieren (N = 322), de Turks-Nederlandse scholieren (N = 162) en de Turkse scholieren (N = 237) de Normbesef Vignetten ingevuld. Waarbij het behalen van een lage gemiddelde normscore overeenkomt met een hoog normbesef. Uit de resultaten is gebleken dat de Turkse scholieren verschillen in het normbesef van zowel de Turks-Nederlandse scholieren als de Nederlandse scholieren. Geslacht lijkt ook samen te hangen met normbesef. Er lijkt geen interactie-effect van land/herkomst en geslacht te bestaan voor het normbesef.

Sleutelwoorden: Normbesef – land – cultuur – maatschappij – geslacht – acculturatie

Inleiding

Het lijkt van alle tijden dat volwassenen zich zorgen maken over het gedrag van jongeren en praten over moreel verval. Nieuw is dat wetenschappers er over zijn gaan schrijven. Zij spreken hun zorgen uit over het verminderde normbesef en het toenemende probleemgedrag van adolescenten (Dejaeghere & Hooghe, 2009). Ze merken ook op dat jongeren hun eigen gedrag niet als storend of als een uiting van een laag normbesef ervaren (Prins, 2008).

In dit onderzoek wordt er gericht gekeken naar het verschil in normbesef tussen Nederlandse scholieren (Randstad), Turks-Nederlandse scholieren (Randstad) en Turkse scholieren (Istanbul).

De verschillende variabelen waarvan bekend is dat ze samenhangen met normbesef worden hierna beschreven. Vervolgens wordt ingegaan op normbesef als moreel gedrag dat wordt gestuurd op basis van waarden en normen. In de verantwoording van dit onderzoek wordt tevens ingegaan op de rol van cultuur en de maatschappij waarin de jongeren opgroeien.

Normen, waarden en normbesef

Het begrip ‘norm’ wordt gedefinieerd als een regel of richtsnoer van wat als ‘normaal’ geaccepteerd wordt en waar mensen zich aan kunnen of moeten houden. De sociologische betekenis van normen legt vooral de nadruk op opvattingen en gedragingen binnen een cultuur die als standaard gelden. Normen gelden daarmee als maatschappelijk gewenste gedragingen en opvattingen (Kok, 1999).

Waarden zijn drijfveren en behoren net als normen tot het gemeengoed van een maatschappij en kunnen beschreven worden als emotionele grootheden. Het zijn opvattingen over wat als wenselijk wordt gezien binnen een samenleving (Kok, 1999).

Het bewustzijn van de (maatschappelijke) normen en waarden wordt aangeduid met het begrip normbesef. Normbesef beïnvloedt het gedrag en de opvattingen van individuen (Broekhuizen & Driessen, 2006). Wat tevens van belang is, is de inzet die getoond wordt voor de naleving van de regels. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat er een samenhang bestaat tussen enerzijds de inzet voor naleving van de algemeen geldende standaarden en anderzijds het succesvol verlopen van het socialisatieproces en het internaliseren van normen en waarden. Kinderen die betrokken inzet vertonen, zien zichzelf als “goede individuen” en integreren deze beleving in hun morele zelfbeeld. (Kochanska, 2002).

Moreel gedrag en normbesef

Gedrag dat volgens een geaccepteerde standaard van goed of fout wordt uitgevoerd, wordt moreel gedrag genoemd. Hiermee kan gesteld worden dat moreel gedrag gerelateerd is aan normbesef (Kochanska, 2002). Volgens de sociaal cognitieve theorie van Bandura (1986) oefenen mensen controle uit op hun gedragingen en gedachten door zelfregulatie processen. Deze zelfregulatie vindt plaats door middel van individueel gevormde standaarden over moreel gedrag. Vanuit deze

standaarden anticiperen, monitoren en oordelen mensen over hun gedragingen. Wanneer gedragingen tegen de eigen standaarden over moreel gedrag ingaan, zorgt dit voor zelfcensuur. Bandura (1999) stelt dat morele zelfregulatie, selectief geactiveerd en gedeactiveerd kan worden. Hij beschrijft morele ont koppeling als het belangrijkste de-activatie proces. Wanneer morele ont koppeling ontstaat (deactivering van zelfregulatie), wordt het gedrag niet meer gecensureerd en neemt het schuldgevoel niet toe. Hierdoor zal bij personen het schuldgevoel afnemen, ondanks dat die personen gedrag vertonen dat ingaat tegen de interne standaarden. Ze kunnen meer onethische keuzes maken en zo gedragingen vertonen die niet overeenkomen met de geldende normen en waarden (Detert, Trevino & Sweiter, 2008). Morele ont koppeling kan een verklaring zijn voor het gegeven dat jongeren hun eigen probleemgedrag niet als storend ervaren, omdat ze zichzelf simpelweg niet schuldig voelen.

Normbesef in de maatschappij

De maatschappij lijkt invloed te hebben op het normbesef van individuen. Maatschappelijke betrokkenheid is belangrijk voor de ontwikkeling van personen bij de overgang naar volwassenheid. De mogelijkheid om maatschappelijke problemen te exploreren en het in discussie gaan met mensen die andere perspectieven op deze problemen hebben, zorgen ervoor dat jongeren meer inzicht en zekerheid krijgen over hun eigen normen en waarden (Flanagan & Levine, 2010). Vooral in de vroege adolescentie worden maatschappelijke waarden gevormd (Flanagan & Levine, 2010). De maatschappelijke kenmerken die van invloed zijn op deze ontwikkeling lijken per maatschappij te verschillen. Dit geldt ook voor de Nederlandse en de Turkse maatschappij en kan voor een verschil in het normbesef tussen deze twee samenlevingen zorgen.

Oskamp en Schultz (2005) beschreven dat maatschappelijke waarden en gedrag van nature wederkerig zijn. Normen beïnvloeden gedrag, maar de reactie die iemand op zijn gedrag krijgt en de gevolgen hiervan kunnen weer zorgen voor een verandering of aanpassing van deze maatschappelijke normen en waarden. Echter is uit onderzoek van Bryant, Gayles, en Davis (2012) naar voren gekomen dat de maatschappelijke waarden en normen voorafgaan aan het gedrag dat individuen vertonen en zo voorspellend zijn voor het gedrag.

De ‘bemoeienis’ vanuit de maatschappij kan gezien worden als de reactie die individuen op hun gedrag krijgen. Individuen vergelijken hun morele keuzes en gedrag met de algemeen geldende standaarden, ze gebruiken de waargenomen culturele overeenstemming zogezegd als een maatstaf en passen zo nodig hun eigen morele keuzes en gedrag aan (Zou, Tam, Morris, Lee, Lau & Chiu, 2009).

Binnen elk maatschappij heersen verschillende normen en waarden. Zowel de Nederlandse als de Turkse maatschappij zullen verschillen vertonen in de mogelijkheid om in discussie te gaan over maatschappelijke problemen en de bemoeienis (reactie) vanuit de maatschappij op het gedrag van individuen. Het is bekend dat binnen de Turkse maatschappij sociale controle uitgeoefend wordt op het gedrag van de leden. Er vindt vooral controle plaats op de kleding en het gedrag van meisjes (Van Eck, 2001).

Tot slot is het belangrijk te noemen dat het land waar een scholier opgroeit effect lijkt te hebben op de kennis over de maatschappelijke normen en waarden. In de internationale IEA CIVIC Education Study (CIVED) uit 1999 is gekeken naar de uitkomsten van opvoeden tot burgerzin in 28 verschillende landen (Isac, Maslowski & van der Werf, 2011). De gevonden verschillen in deze normen en waarden lijken afhankelijk te zijn van de onderwijs- en opvoedingssystemen. Deze systemen verschillen per land in de mate waarin ze de betreffende kennis overdragen aan kinderen en jongeren. Onder het onderwijssysteem valt het klassenklimaat en onder het opvoedingssysteem kan gedacht worden aan de vrijetijdsbestedingen. Binnen het onderwijssysteem lijkt de mogelijkheid om op school in discussie te gaan met medestudenten de kennis over maatschappelijke normen en waarden positief te beïnvloeden (Torney-Purta, Lehmann, Oswald & Schulz, 2001).

Wanneer specifiek naar de onderwijssystemen van Nederland en Turkije gekeken wordt kunnen een aantal verschillen opgenoemd worden. Het onderwijs in Nederland heeft in mindere mate een onderwijzende karakter wanneer deze vergeleken wordt met het Turkse onderwijssysteem. Het Nederlandse onderwijssysteem heeft een onderwijzende taak en richt zich vooral op de studieloopbaan (www.npoint.nl). Het Turkse onderwijssysteem heeft daarentegen vooral een opvoedende taak, waarbij de leraren en mentoren als rolmodellen dienen. Hiermee proberen de leraren in Turkije de kennis over maatschappelijke normen en waarden van de leerlingen positief te beïnvloeden.

De Nederlandse en Turkse cultuur

-Normen en waarden binnen de Nederlandse en Turkse cultuur

Binnen dit onderzoek wordt er gekeken naar het verschil in normbesef tussen Turkse scholieren, Nederlandse scholieren en Turks-Nederlandse scholieren. Het is belangrijk om de maatschappelijke/culturele normen en waarden en de kenmerken van beide culturen aan de orde te stellen, omdat normbesef in dit onderzoek gedefinieerd wordt als het bewustzijn van de geldende normen en waarden binnen een maatschappij. Het normbesef binnen deze studie wordt daarom ook gemeten aan de hand van de heersende maatschappelijke en culturele normen en waarden in beide samenlevingen.

Nederland behoort tot een van de landen binnen West-Europa en wordt beschreven als een individualistische samenleving (Hofstede, 2001). Binnen West-Europa hebben de processen van industrialisatie en emancipatie geleid tot een positieve houding richting individualisme en persoonlijke autonomie (Merz, Özeke-Kocabas, Oort & Schuengel, 2009).

Nederland is ook een multiculturele samenleving door de aanwezigheid van een groot aantal migranten-gezinnen, o.a. uit Turkije (Meerman, Van IJssel & Van der Vlist, 2000). Turkije valt onder de niet-westerse landen. Het is een collectivistisch samenleving. Volgens Kagitcibasi (1996) worden de gehanteerde waarden en normen van ouders bij de opvoeding van hun kinderen bepaald door hun cultuur. Binnen de collectivistische culturen worden kinderen vooral opgevoed met waarden die

betrekking hebben op inter-persoonlijke relaties en in individualistische culturen worden vooral individualistische waarden gehanteerd (Eldering, 2006).

Wanneer specifiek op de Turkse en Nederlandse normen en waarden wordt ingegaan komt naar voren dat er binnen de Nederlandse samenleving meer waarde wordt gehecht aan onafhankelijkheid van de gezinsleden. De zorg voor ouderen wordt vooral overgelaten aan de staat. Wanneer gekeken wordt naar de migrantengroepen binnen Nederland komt naar voren dat zij meer belang hechten aan waarden zoals de tradities binnen de familie, onderhoud van de familie(-leden) en solidariteit. In de migrantengezinnen hebben vooral de oudere familieleden een belangrijke rol, terwijl dit bij de Nederlandse gezinnen in mindere mate aanwezig is, omdat hun voorkeur uitgaat naar autonomie voor de afzonderlijke gezinsleden en gelijkheid in relaties binnen en tussen de generaties (De Valk, 2006). Wanneer er gekeken wordt naar de Turkse cultuur en onder Turkse-Nederlanders is er te zien dat aan waarden zoals gehoorzaamheid en respect voor ouders meer waarde gehecht wordt dan binnen de westerse-culturen en onder autochtone Nederlanders (Pels, Distelbrink, Postma & Geense, 2009). Van de Turkse jongeren wordt verwacht dat ze gehoorzaam zijn en respect tonen voor ouderen, ook worden inter-persoonlijke relaties belangrijk gevonden. Binnen de Nederlandse cultuur is er in mindere mate sprake van sociale controle op het gedrag van jongeren en wordt persoonlijke autonomie van de leden gestimuleerd.

Ouders proberen hun kinderen via intergenerationele overdracht normen en waarden bij te brengen. Echter beïnvloedt de bredere sociale context binnen een maatschappij de normen en waarden van zowel ouders als kinderen. Hierdoor zullen ouders en kinderen vergelijkbare norm- en waardepatronen vertonen. Dit kan verklaard worden door de invloed van Zeitgeist. Zeitgeist kan beschreven worden als de overheersende opvattingen die kenmerkend zijn voor een bepaalde tijdperk (Vedder, Berry, Sabatier & Sam, 2009).

Boehnke (2001) beschrijft Zeitgeist als een algemeen geldende waardeklimaat die gedeeld wordt door alle leden van een bepaalde groep. Hij suggereert dat deze voorkeur van de maatschappij voor bepaalde normen en waarden invloed heeft op de individuele normen en waarden. Hierdoor wordt verwacht dat jongeren zich naar de algemeen geldende normen en waarden zullen gedragen en hiermee een vergelijkbare norm- en waardepatroon zullen vertonen als hun ouders. Voor de Turkse jongeren zal gehoorzaamheid en respect een belangrijke rol innemen en voor de Nederlandse jongeren zal dit de ontwikkeling van persoonlijke autonomie zijn.

De Turks-Nederlandse jongeren hebben zowel met de nationale Zeitgeist als met de etnische Zeitgeist te maken. Uit het onderzoek van Vedder, Berry, Sabatier en Sam (2009) komt naar voren dat hoe langer het verblijfsduur van een jongere in een ander land is, des te lagere scores deze jongere zal behalen op familie obligaties. Het lijkt erop dat immigrante jongeren meer beïnvloed worden door de nationale Zeitgeist binnen het land van verblijf.

-Het acculturatieproces van Turkse-Nederlanders

Wanneer individuen met verschillende culturele achtergronden met elkaar in contact komen voor langere duur, vindt er een proces van culturele veranderingen plaats. Dit proces wordt acculturatie genoemd. Net als andere personen met een migratie-achtergrond maken Turkse-Nederlanders een acculturatieproces mee (Berry, 1992). De eerste generatie migranten hebben hun bestaande sociale netwerk moeten achterlaten in het land van herkomst. Wel hebben zij hun cultuur meegenomen. De tweede generatie groeit veelal binnen een gemengd cultuur in Nederland op. Binnen de cross-culturele literatuur wordt aangenomen dat de kinderen van migranten makkelijker en sneller het acculturatieproces doorlopen dan hun ouders (Costigan & Dokis, 2006; Pawliuk, Grizenko, Chan-Yip, Gantous, Mathew, & Nguyen, 1996).

Naast het gegeven dat ouders minder snel het acculturatieproces doorlopen komt ook naar voren dat ouders hun eigen culturele normen en waarden willen overdragen aan hun kinderen (Kwak, 2003). Maar wanneer kinderen intieme relaties aangaan met leeftijdgenoten uit andere culturele groepen wordt deze intergenerationele overdracht ondermijnd. Dit komt doordat de waarden en normen van jongeren sterk beïnvloedt worden door de ideeën van hun leeftijdgenoten (Vedder, Berry, Sabatier, & Sam, 2009).

Binnen het acculturatieproces is het ook belangrijk om te kijken naar de etnische identiteitsmodel. Volgens de etnische identiteitsmodel van Alkan (1998) groeien de immigrante jongeren binnen twee culturen op. Dit kan bij deze jongeren leiden tot een verwarring over hun identiteit en kan zorgen voor problemen in de adaptatie binnen de samenleving. Deze problemen zullen vooral ontstaan als zij het gevoel hebben dat de vaardigheden en kennis kenmerkend voor hun etnische achtergrond niet gewaardeerd worden door de heersende maatschappij. Het vormen van een sterk etnische identiteit is belangrijk voor de integratie van deze jongeren binnen de maatschappij van verblijf.

Wanneer specifiek gekeken wordt naar de Turkse-Nederlanders komt naar voren dat zij evenveel waarde hechten aan de Nederlandse als aan de Turkse cultuur. Uit onderzoek is gebleken dat de Turks-Nederlandse jongeren voorstander zijn van het behouden van de Turkse cultuur binnen het privé domein (thuis) en het aanpassen aan de Nederlandse cultuur binnen het publiekelijke domein (buitenshuis). Hiernaast komt ook naar voren dat leden van de Turkse groep zich doorgaans sterk identificeren met de Turkse cultuur, vasthouden aan traditionele waarden en weinig contact aangaan met autochtone inwoners. De Turkse-Nederlanders zijn echter van mening dat er door generaties heen een culturele verandering plaatsvindt. Volgens de Turkse-Nederlanders neemt de nieuwe generatie vooral Nederlandse waarden en normen over en verliest hierin de Turkse aspecten (Arends-Tóth & van de Vijver, 2004).

Het acculturatieproces dat de Turkse-Nederlanders meemaken kan voor een verschil in het normbesef tussen de Turkse en Turks-Nederlandse scholieren zorgen. Beide groepen hebben dezelfde culturele achtergrond (Turks), maar de Turkse-Nederlandse scholieren krijgen in hun dagelijkse leven

ook te maken met de heersende normen en waarden binnen Nederland. Het gegeven dat de intergenerationele overdracht ondermijnd wordt en dat jongeren beïnvloedbaar zijn in hun normen en waarden door leeftijdgenoten en de bredere sociale context kan ervoor zorgen dat de Turks-Nederlandse jongeren sterker gericht zullen zijn op de Nederlandse waarden en normen, maar ook verschillen zullen vertonen met de Nederlandse jongeren. Hierin moet ook meegenomen worden dat er in Turkije meer sociale controle aanwezig is. Dit kan ervoor zorgen dat de scholieren in Turkije zich vaker volgens de geldende normen en waarden zullen gedragen. In het verlengde hiervan wordt in de onderhavige studie verwacht dat de Turkse scholieren in Turkije een hoger normbesef hebben dan zowel de Nederlandse als de Turks-Nederlandse scholieren.

Geslacht

Naast de hiervoor genoemde variabelen blijkt uit de onderzoeksresultaten dat geslacht invloed kan hebben op het normbesef. Uit eerder onderzoek naar de afhankelijkheid van geslacht en normbesef zijn tegenstrijdige resultaten verkregen. Meisjes scoren lager op maatschappelijke kennis, waaronder kennis van normen en waarden, wanneer ze vergeleken worden met jongens (Isac, Maslowski & van der Werf, 2011). Uit het onderzoek van Penning (2011), onder scholieren tussen de 12 en 18 jaar, is echter gebleken dat jongens een lager normbesef hebben dan meisjes.

In dit onderzoek zal gekeken worden of er een verschil bestaat in het normbesef tussen meisjes en jongens (afzonderlijk voor alle drie groepen). Uit voorgaande gegevens blijkt dat in Turkije sociale controle uitgeoefend wordt op het gedrag van de leden, hierdoor wordt verwacht dat de scholieren woonachtig in Turkije zich volgens de geldende standaarden zullen gedragen en dit voor een hoger normbesef zal zorgen. Binnen Turkije heersen verschillende rolpatronen voor mannen en vrouwen. Van vrouwen wordt verwacht dat ze zich bezighouden met opvoeding en onderhoud (Öngen, 2007). Door de heersende traditionele normen en de controle die over meisjes uitgeoefend wordt, vertonen meisje minder uitdagende gedragingen dan jongens, zoals het tot laat in de nacht buiten blijven (Bayar & Sayil, 2005). De uitgeoefende sociale controle binnen Turkije gebeurt vooral voor de meisjes. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat meisjes woonachtig in Turkije zich meer naar de heersende normen en waarden zullen gedragen en dus een sterker normbesef hebben dan jongens.

De onderhavige studie

Onderzoek heeft verduidelijkt dat cultuur invloed heeft op het normbesef van jongeren. In dit onderzoek zal gekeken worden of de eerder gevonden resultaten over het normbesef van jongeren uit verschillende culturen ook gelden voor de Nederlandse, de Turks-Nederlandse en de Turkse groep. Er zal gekeken worden naar het verschil in normbesef tussen de scholieren in de Randstad en de scholieren in Istanbul, omdat er geen vergelijkbare studie tussen deze groepen heeft plaatsgevonden. De vraag is welke invloed de maatschappij van verblijf en culturele achtergrond heeft op het normbesef van deze jongeren. Met dit onderzoek zal geprobeerd worden om de volgende

onderzoeksvraag en deelvraag te beantwoorden: “*In hoeverre bestaat er een verschil in het normbesef tussen Nederlandse, Turks-Nederlandse en Turkse scholieren tussen de 12 en 18 jaar? Speelt het geslacht van de jongeren daarbij een rol?*”

Deelvraag 1:

In hoeverre bestaat er een verschil in het normbesef tussen Nederlandse, Turks-Nederlandse en Turkse scholieren?

Deelvraag 2:

In hoeverre bestaat er een verschil in het normbesef tussen jongens en meisjes?

Deelvraag 3:

Bestaat er een interactie-effect van het land/herkomst waar de jongeren woonachtig zijn en hun geslacht op normbesef?

Op basis van de eerder reeds gepresenteerde onderzoeksbevindingen kunnen de volgende hypothesen worden geformuleerd.

Hypothese 1:

Verwacht wordt dat de Turkse scholieren woonachtig in Turkije een hoger normbesef zullen hebben vergeleken met de Turks-Nederlandse- en de Nederlandse scholieren.

Hypothese 2:

Verwacht wordt dat meisjes een hoger normbesef zullen hebben dan jongens.

Hypothese 3:

Verwacht wordt dat de meisjes woonachtig in Turkije een hoger normbesef zullen hebben vergeleken met de jongens woonachtig in Turkije. Dit zal niet het geval zijn voor de scholieren woonachtig in Nederland.

Methoden

Steekproef

Voor dit onderzoek zijn scholieren tussen de 12 en 18 jaar benaderd. De respondenten waren afkomstig uit de Randstad en Istanbul. In totaal hebben 721 scholieren deelgenomen aan het onderzoek, waarvan 322 (44,5%) Nederlandse scholieren waren en 237 (33%) Turkse scholieren. Er deden 162 Turks Nederlandse jongeren mee aan het onderzoek (22,5%). De leeftijd van de scholieren lag tussen de 12 en 18 jaar ($M = 14.97$, $SD = 1.63$) voor de Nederlandse en Turks-Nederlandse

scholieren. Voor de Turkse scholieren lag de leeftijd tussen de 14 en 18 jaar ($M = 15.56$, $SD = 0.96$). Onder de Turkse-Nederlandse scholieren in Nederland waren 50% jongens en 50% meisjes. Voor de Turkse scholieren waren deze percentages respectievelijk 45% en 55% en voor de Nederlandse scholieren waren deze percentages 48.8% en 47.7%.

Meetinstrumenten

-Demografische kenmerken

Van de scholieren wordt verwacht dat ze eerst een algemene vragenlijst invullen. Hierin wordt onder andere naar de leeftijd en geslacht van de jongeren gevraagd. Aan de scholieren in Nederland wordt ook gevraagd naar hun eigen geboorteland en naar het geboorteland van beide ouders.

-Normbesef

Om normbesef te meten is gebruik gemaakt van de Normbesef Vignetten (afdeling Jeugdhulpverlening, Universiteit Leiden, 2001). De Normbesef Vignetten bestaan uit vijf situatieschetsen waarin de hoofdpersoon normovertredend gedrag vertoont. De vignetten representeren voornamelijk situaties buiten school. Voor de vignetten is gebruik gemaakt van een foto (spreekt de jongere aan en spreekt tot de verbeelding). Bij de foto wordt een beschrijving van de situatie gegeven en bij elk vignet geeft een volwassen persoon het getoonde gedrag een laag cijfer (dit geeft een hoog normbesef weer). Deze beoordeling door een volwassen persoon, geeft de heersende norm vanuit de maatschappij weer en weerspiegelt dat het gedrag van de hoofdpersoon vanuit de maatschappij wordt afgekeurd. Daarna volgen bij elk vignet vijf vragen: Met de eerste vraag (a) wordt gemeten of de jongere een dergelijke situatie al eens heeft meegemaakt, hierbij hoort de vraag hoe vaak de jongere deze situatie in de afgelopen maand heeft meegemaakt (antwoordmogelijkheden van 0 tot en met 10 keer). De overige vragen (b tot en met e) hebben een antwoordschaal van 1 tot en met 10, waarbij 1 staat voor de afwijzing van het beschreven gedrag en 10 voor het acceptabel en normaal waarden van het beschreven gedrag. Vraag b meet de mening van de jongere over het beschreven gedrag in de vignet. Bij de derde vraag (c) gaat het er om wat de jongere denkt dat de hoofdpersoon in de situatie van zijn eigen gedrag vindt. Bij vraag d gaat het over de wijze waarop de respondent denkt dat een belangrijke volwassene uit de omgeving het gedrag uit de vignet zal beoordelen en bij vraag e over hoe de respondent inschat dat vrienden het gedrag zullen waarden.

De scores op een vignet worden alleen meegenomen als de jongere aangeeft een dergelijke situatie al eens meegemaakt te hebben (deel a van het vignet). Vraag b meet hierbij het normbesef van de jongere. Wanneer bij vraag a aangegeven wordt dat de jongere een dergelijke situatie heeft meegemaakt worden de antwoorden op alle b vragen opgeteld. Vanuit de totale score wordt een gemiddelde berekend. Een hoog gemiddeld cijfer op deze schaal geeft aan dat er sprake is van een laag normbesef bij de jongere.

De vignetten, die samen de schaal voor het normbesef vormen, hebben voor de Nederlandse versie een goede betrouwbaarheid (Cronbach's $\alpha = .78$) (Penning, 2011).

Voor de studenten in Istanbul zijn de vignetten vertaald naar het Turks. Het protocol van de vertaling is als volgt uitgevoerd. De Nederlandse versie is afzonderlijk door drie personen naar het Turks vertaald. Deze personen waren allen Nederlanders met een Turkse afkomst en hebben allemaal een afgeronde hbo/universitair pedagogische opleiding. Hierna is overwogen welke Turkse vertaling het beste overeenkwam met de Nederlandse en is een keuze gemaakt. Vervolgens is deze Turkse versie afzonderlijk door twee medewerkers van de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Leiden weer naar het Nederlands vertaald. Op deze manier is er gekeken of de Turkse begrippen overeenkwamen met de originele begrippen uit de Nederlandse versie. Uit het vertaal- en terugvertaalprotocol is gebleken dat de begrippen uit de Turkse versie sterk overeenkomen met de begrippen uit de originele vragenlijst. De vignetten, die samen de schaal voor het normbesef vormen, hebben voor de Turkse versie een goede betrouwbaarheid (Cronbach's $\alpha = .71$). De Normbesef Vignetten zijn terug te vinden in de bijlage.

Procedure

Voor dit onderzoek zijn scholen telefonisch of via de mail benaderd. Op scholen waar toestemming verkregen was, werden de vragenlijsten door één van de onderzoekers geïntroduceerd en afgenomen. Op scholen die wel wilden meedoen, maar geen toestemming gaven dat één van de onderzoekers de dataverzameling zou verzorgen, verzorgde de eigen leerkracht het onderzoek. Een brief met instructies werd met de vragenlijsten meegegeven, waardoor docenten de vragenlijsten konden afnemen.

Zoals eerder vermeld zijn de vragenlijsten onder scholieren tussen de 12-18 jaar afgenomen. Jongeren boven de 16 jaar hadden zelf de keuze om wel of niet deel te nemen aan het onderzoek. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat scholen de uiteindelijke keuze maakten over de deelname van scholieren. Zij maakten uit welke klassen deel zouden nemen aan het onderzoek, hierdoor bestond er voor de leerlingen geen mogelijkheid om te weigeren. Ook werd aan de scholen gevraagd om de ouders van de deelnemende scholieren te informeren over het onderzoek en toestemming te vragen voor scholieren onder de 16 jaar. Hierbij werden scholieren alleen uitgesloten wanneer ouders geen toestemming gaven voor deelname. De werkwijze van de scholen over het vragen van toestemming aan ouders kon helaas niet gecontroleerd worden door de onderzoeker, er bestaat een kans dat niet alle ouders benaderd zijn. De scholen in Turkije hebben zelf klassen geselecteerd die zouden deelnemen aan het onderzoek, alle leerlingen uit deze klassen moesten de vragenlijsten invullen. Zij hebben hierbij geen toestemming van ouders gevraagd. De vragenlijsten in Turkije zijn tijdens een mentoruur individueel en anoniem ingevuld, waarbij de mentor een brief met instructies voorafgaand aan het onderzoek had meegekregen.

Het invullen van de vragenlijsten in Nederland heeft ongeveer dertig tot veertig minuten geduurd en gebeurde individueel, anoniem en tijdens een lesuur in de klas. Voor de Turkse versie was de afnametijd ongeveer 15 minuten, omdat deze vragenlijst korter was.

Data-analyseplan

Voordat de toetsen uitgevoerd worden om de deelvragen te beantwoorden, zal eerst gekeken worden of aan de toetsvoorwaarden wordt voldaan. Vervolgens zullen de missende waarden opgespoord worden en met behulp van een boxplot gekeken worden naar eventuele uitbijters binnen de data. Hierna zal bepaald worden wat er met de missende waarden en uitbijters gedaan zal worden. Hieronder is besproken welke analysetechniek is gebruikt.

Om de onderzoeksvraag, *'In hoeverre bestaat er een verschil in het normbesef tussen Nederlandse, Turks-Nederlandse en Turkse scholieren tussen de 12 en 18 jaar? Speelt het geslacht van de jongeren daarbij een rol?'*, te beantwoorden zal een twee-weg variantieanalyse uitgevoerd worden (ANOVA).

Met de twee-weg ANOVA kan gekeken worden welke invloed twee onafhankelijke variabelen op een afhankelijke variabele hebben. In dit onderzoek zal gekeken worden naar de samenhang tussen land/herkomst, geslacht en normbesef. Hierbij is het belangrijk dat met deze analysetechniek een mogelijk interactie-effect achterhaald kan worden. Naast het interactie-effect toetst de twee-weg variantieanalyse ook hoofdeffecten, apart voor beide onafhankelijke variabelen.

Resultaten

-Normaliteit en uitbijters

Het overgrote deel van de missende waarden bevindt zich binnen de Turkse groep. Dit hangt samen met de wijze waarop de vignetten zijn bevroegd. De eerste vraag bij de vignetten luidde of de jongere een vergelijkbare situatie weleens had meegemaakt. Indien het antwoord ontkennend was hoefde de jongere de overige vragen niet meer te beantwoorden, met missende waarden als gevolg.

Om de normaliteit van het gemiddelde normbesef te bekijken is de Kolmogorov-Smirnov analyse uitgevoerd. Het resultaat van deze test was significant, dit betekent dat de assumptie van normaliteit geschonden is. Dit hoeft geen probleem te veroorzaken, omdat de onderzoeksgroep groot is ($N=450$).

Uit de resultaten is naar voren gekomen dat er voor alle drie de groepen uitbijters aanwezig zijn, maar deze uitbijters vormen een soortgelijke patroon. Er was één uitbijter aanwezig die erg afwijkend leek, maar verwijdering van deze uitbijter heeft geen invloed gehad op de analyse. Deze uitbijter is daarom ook niet verwijderd. Beschrijvingen voor de gemiddelde normbesef score zijn terug te vinden in Tabel 1.

Tabel 1. *Beschrijvende statistieken voor normbesef per land/herkomst*

Land/Herkomst	N	Mean	SD	Min	Max	Skewness	Kurtosis
Turks-Nederlandse	142	3.35	2.03	1	10	1.06	1.09
Turkse	198	2.36	1.67	1	10	1.85	4.62
Nederlandse	110	3.44	1.67	1	10	1.00	1.68

-Statistische analyses

Zoals eerder vermeld zal om de onderzoeksvraag ‘In hoeverre bestaat er een verschil in het normbesef tussen Nederlandse, Turks-Nederlandse en Turkse scholieren tussen de 12 en 18 jaar en speelt het geslacht van de jongeren daarbij een rol?’ te beantwoorden een twee-weg ANOVA uitgevoerd worden. Hierbij zal gekeken worden in hoeverre er een verschil bestaat in het normbesef van de Nederlandse-, de Turks-Nederlandse- en de Turkse jongeren. Hiernaast zal gekeken worden of er een interactie-effect bestaat tussen geslacht en land/herkomst.

Uit de Levene’s test of equality komt een significante waarde ($p < .05$) naar voren, wat suggereert dat de variantie van de gemiddelde normbesef score niet gelijk is tussen de verschillende groepen. Omdat de assumptie van gelijke varianties geschonden is, zal een strengere verwerpingscriterium (.01) worden gebruikt (Pallant, 2007).

De twee-weg ANOVA is uitgevoerd om te kijken in hoeverre land/herkomst en geslacht van invloed zijn op de gemiddelde normbesef score van jongeren. Voor de variabele land/herkomst is een significant hoofdeffect gevonden, $F(2,444) = 17.1$, $p < .001$ (partial eta squared = .07). Uit de post-hoc test (Tukey HSD) komt naar voren dat de gemiddelde normbesef score van de Turkse groep ($M = 2.36$, $SD = 1.67$) significant verschilt van zowel de Turks-Nederlandse ($M = 3.35$, $SD = 2.03$) als de Nederlandse groep ($M = 3.44$, $SD = 1.67$). Voor de variabele geslacht is ook een significant hoofdeffect gevonden, $F(1,444) = 7.89$, $p = .005$. De gemiddelde normbesef score van de jongens ($M = 3.19$, $SD = 2$) en van de meisjes ($M = 2.67$, $SD = 1.66$) vertonen een significant verschil. Het interactie-effect tussen land/herkomst en geslacht is niet significant gebleken $F(2,444) = 1.21$, $p = .30$.

Discussie

Conclusies

Met dit onderzoek is gekeken naar de verschillen in het normbesef van schoolgaande jongeren in Nederland en Turkije (Istanbul). Hierin is de mogelijke invloed van land/herkomst en geslacht op het normbesef getoetst aan de hand van de volgende onderzoeksvraag: *“In hoeverre bestaat er een verschil in het normbesef tussen de Nederlandse-, de Turks-Nederlandse- en de Turkse scholieren tussen de 12-18 jaar? Speelt het geslacht van de jongeren daarbij een rol?”*

Voor land/herkomst lijkt een significant verschil te bestaan tussen de Nederlandse-, de Turks-Nederlandse- en de Turkse scholieren. Uit de resultaten is gebleken dat de normscore van de Turkse scholieren significant verschilt van zowel de Turks-Nederlandse- als de Nederlandse scholieren. De Turkse jongeren hebben een hoger normbesef dan de andere twee groepen. De resultaten komen overeen met de verwachtingen die opgesteld waren. De Turkse scholieren worden binnen een collectivistisch land met een collectivistisch cultuur opgevoed, hierbij wordt vooral veel waarde gehecht aan inter-persoonlijke relaties binnen de groep (Eldering, 2006). Dit kan één van de redenen zijn waarom Turkse scholieren zich meer gedragen naar de algemeen geldende standaarden binnen de Turkse samenleving. De Nederlandse samenleving stimuleert daarentegen autonomie van de leden (Merz, Özeke-Kocabas, Oort & Schuengel, 2009). Hiernaast was al aangekaart dat er binnen Turkije sociale controle uitgeoefend wordt op het gedrag van de leden en dit voor een hoger normbesef onder deze groep kan zorgen (Öngen, 2007). Het lijkt erop dat de Turkse jongeren zich ook daadwerkelijk naar de verwachtingen van zowel ouders als maatschappij gedragen. Een andere verklaring voor het gegeven dat de Turkse jongeren een hoger normbesef behalen kan gegeven worden vanuit het onderwijssysteem. Het Turkse onderwijssysteem heeft een opvoedende taak waarbij mentoren en leraren als rolmodellen dienen voor de leerlingen. Het onderwijs in Nederland heeft een onderwijzende taak waarbij het accent op de studieloopbaan van de scholieren gelegd wordt.

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat er een verschil in het normbesef bestaat tussen jongens en meisjes. Jongens behalen lagere normbesef scores dan meisjes. De resultaten komen overeen met de verwachtingen. Het onderzoek van Penning (2011) ondersteunt deze bevindingen, uit dit onderzoek was ook gebleken dat jongens een lager normbesef hebben dan meisjes. Meisjes hechten meer waarde aan de invloeden van hun ouders en vrienden, waardoor ze zich eerder zullen gedragen naar de heersende normen en waarden (Penning, 2011).

Tot slot is er gekeken of er een interactie-effect bestaat tussen geslacht en land/herkomst. Verwacht werd dat meisjes in Turkije een hoger normbesef zouden hebben dan de jongens in Turkije, maar dat dit niet zou gelden voor de Turks-Nederlandse- en Nederlandse scholieren. Deze hypothese werd niet gesteund door de data. De economische ontwikkelingen en modernisering van de cultuur binnen Turkije hebben veel veranderd binnen zowel het gezinsleven als het sociale leven. Dit kan ervoor gezorgd hebben dat zowel ouders als de maatschappij minder sociale controle uitvoeren over meisjes, waardoor deze vergelijkbare scores behalen op normbesef (Kagitcibasi, 1996).

Kritische evaluatie van het eigen onderzoek

Binnen het huidige onderzoek is er niet gecontroleerd op sociaal wenselijke antwoorden. De meeste jongeren kunnen sociaal wenselijk geantwoord hebben en dit kan een vertekend beeld opleveren van de resultaten.

Het onderzoek is op één moment uitgevoerd met de Vignetten. Deze zijn zelfstandig door de jongeren ingevuld. Het zou interessant zijn om de resultaten uit de vragenlijsten aan te vullen met

interviews, om zo meer inzicht te krijgen in de concepten van de jongeren over normbesef en ook de ontwikkeling hiervan. Ook zou er een tweede afnamemoment kunnen plaatsvinden om de scores te vergelijken en om ook hiermee de ontwikkeling van het normbesef onder deze jongeren te bekijken.

Hiernaast zijn de Vignetten binnen dit onderzoek naar het Turks vertaald, waarbij wel de foto's uit de Nederlandse vragenlijst zijn gebruikt. De interne consistentie van de Turkse vragenlijst is voldoende gebleken. Echter is het aan te raden verder onderzoek te doen naar de vraag of de vignetten in gelijke mate goed aansluiten bij de ervaringen van Nederlandse, Turks-Nederlandse en Turkse jongeren. Het hoge percentage missende waarden in de Turkse groep doet vermoeden dat hier wellicht sprake is van een inhoudelijk probleem.

Implicaties en aanbevelingen voor verder onderzoek

Respondenten die deelgenomen hebben aan het huidige onderzoek waren afkomstig uit Nederland en Istanbul. Tijdens het werven van respondenten is geprobeerd om scholieren met soortgelijke opleidingen in het onderzoek op te nemen. Belangrijk is om aan te geven dat alle scholen in Turkije privé-scholen waren, dit gold niet voor de Nederlandse scholen. Voor vervolgonderzoek is het interessant om ook staatscholen in Turkije te benaderen. Hiermee kan gekeken worden of het normbesef verschillend is voor de staats- en de privé scholen. Ook is het belangrijk om meerdere scholen zowel in Nederland als in Turkije te benaderen, om meer representatieve steekproeven te hebben en duidelijker generalisatieaanspraken te kunnen maken. De respondenten zijn afkomstig uit de Randstad en Istanbul en dit representeert maar een klein gedeelte van de gehele bevolking binnen beide landen.

Opvallend is dat de Turkse en Turks-Nederlandse scholieren dezelfde culturele achtergrond hebben, maar wel verschillen vertonen in het normbesef. Er bestaat echter geen verschil in het normbesef tussen de Turks-Nederlandse en de Nederlandse groep. Voor vervolgonderzoek kan het interessant zijn om ook ouders te betrekken bij het onderzoek. Hierbij kan gekeken worden welke waarden door de Turkse ouders woonachtig in Nederland belangrijk gevonden worden en hoe het dan komt dat de intergenerationele overdracht zodanig ondermijnd wordt, dat deze groep een significant verschil vertoont met de Turkse groep. Bekeken kan worden wat er onder cultuur verstaan wordt binnen deze groepen en of het land waar een jongere woonachtig is een groter invloed heeft op het normbesef dan de culturele achtergrond.

Wanneer een duidelijk beeld gecreëerd kan worden over welke aspecten van cultuur en maatschappij invloed hebben op het normbesef, dan zullen de gedragingen van de groepen met verschillende culturele achtergronden binnen Nederland beter begrepen worden. Deze aspecten kunnen vervolgens ingezet worden om het normbesef van jongeren te verhogen, bijvoorbeeld via onderwijs.

Literatuur

- Alkan, M. (1998). Ethnicity and underachievement in the Netherlands: A curricular analysis. In C. Wulf (Ed.), *Education for the 21st century* (pp. 195 – 212). Münster: Waxman.
- Arends-Tóth, J., & van de Vijver, F.J.R. (2004). Domains and dimensions in acculturation: Implicit theories of Turkish-Dutch. *International Journal of Intercultural Relations*, 28, 19-35.
- Bayar, N., & Sayil, M. (2005). Brief report: Risk-taking behaviors in a non-western urban adolescent sample. *Journal of Adolescence*, 28, 671-676.
- Berry, J. W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International Migration*, 30, 69-86.
- Boehnke, K. (2001). Parent-offspring value transmission in a societal context: Suggestions for a utopian research design with empirical underpinnings. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 241-255
- Broekhuizen, J., & Driessen, F.M.H.M. (2006). *Criminele jongeren aan het woord over vrienden, normen en waarden en de politie*. Utrecht: Bureau Driessen.
- Bryant, N., Gayles, G. J., & Davis, H.A. (2012). The relationship between civic behavior and civic values: A conceptual model. *Research in Higher Education*, 53, 76-93.
- Costigan, C.L., & Dokis, D.P. (2006). Relations between parent-child acculturation differences and adjustment within immigrant Chinese families. *Child Development*, 77, 1252-1267.
- Dejaeghere, Y., & Hooghe, M. (2009). Brief report: Citizenship concepts among adolescents. Evidence from a survey among Belgian 16-year olds. *Journal of Adolescence*, 32, 723-732.
- Detert, J.R., Trevino, L.K., & Sweitzer, V.L. (2008). Moral disengagement in ethical decision making: A study of antecedents and outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 93(2), 374-391.
- De Valk, H.A.G. (2006). *Pathways into adulthood. A comparative study on family life transitions among migrant and Dutch youths*. PhD-thesis Utrecht University, The Netherlands.
- Eck, C. van. (2001). *Door bloed gezuiverd. Eerwraak bij Turken in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Eldering, L. (2006). *Cultuur en opvoeding. Interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Flanagan, C., & Levine, P. (2010). Civic engagement and the transition to adulthood. *The Future of Children*, 20(1), 159-179.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (2nd ed.). Beverly Hills, CA: Sage.
- Isac, M.M., Maslowski, R., & van der Werf, G. (2011). Effective civic education: an educational effectiveness model for explaining students' civic knowledge. *School Effectiveness and School Improvement*, 22(3), 313-333.
- Kagitcibasi, C. (1996). *Family and human development across cultures*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

- Kochanska, G. (2002). Committed compliance, moral self, and internalization: A mediational model. *Developmental Psychology*, 38(3), 339-351.
- Kok, J.F.W. (1999). *Normen, waarden en waarden-loze normering*. Baarn: Uitgeverij H. Nelissen.
- Kwak, K. (2003). Adolescents and their parents: A review of intergenerational family relations for immigrant and non-immigrant families. *Human Development*, 45, 115–136.
- Meerman, M., Van IJssel, M., & Van der Vlist, R. (2000). Ethnicity at work: Report on a quasi-experiment. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 36, 211-229.
- Merz, E.M., Özeke-Kocabas, E., Oort, F.J., & Schuengel, C. (2009). Intergenerational family solidarity: Value differences between immigrant groups and generations. *Journal of Family Psychology*, 23(3), 291-300.
- Öngen, D.E. (2007). The relationship between sensation seeking and gender role orientations among Turkish university students. *Sex Roles*, 57, 111-118.
- Oskamp, S., & Schultz, P.W. (2005). *Attitudes and opinions*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Pallant, J. (2007). *SPSS Survival Manual: A Step by Step Guide to Data Analysis using SPSS for Windows*. New York: McGraw Hill.
- Pels, T., Distelbrink, M., Postma, L., & Geense, P. (2009). *Opvoeding in de Migratie Context: Review van Onderzoek naar de Opvoeding in Gezinnen van Nieuwe Nederlanders*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Verkregen op 08 mei, 2012 van http://pharos.woonklik.nl/uploads/site_1/Pdf/Jeugd/O07-Opvoeden_in_migrantengezinnen.pdf.
- Penning, R. (2011). *Het normbesef van jongeren: De sleutel naar probleemgedrag*. Masterscriptie Universiteit Leiden.
- Prins, M. (2008). *De deugd van tegenwoordig. Onderzoek naar jongeren en hun grenzen*. Verkregen op 14 februari, 2012, van <http://www.opvoedwinkel.be/actueel/dedeugdvan tegenwoordig.pdf>
- Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., & Schulz, W. (2001). *Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic Knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: IEA. Verkregen op 08 mei, 2012 van <http://terpconnect.umd.edu/~jtpurta/chapters/intro.pdf>
- Vedder, P., Berry, J., Sabatier, C., & Sam, D. (2009). The intergenerational transmission of values in national and immigrant families: The role of Zeitgeist. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 642-653.
- Zou, X., Tam, K., Morris, M.W., Lee, S., Lau, I.Y., & Chiu, C. (2009). Culture as common sense: Perceived consensus versus personal beliefs as mechanisms of cultural influence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(4), 579-597.

Bijlage

De volgende plaatjes gaan over het gedrag van jongeren in bepaalde situaties. Het is de bedoeling dat jij het gedrag van de jongere een cijfer van 1 t/m 10 geeft. Hieronder is weergegeven wat de cijfers betekenen. Wij willen graag weten wat jij denkt dat andere mensen het gedrag geven en wat jij zelf geeft. Lees de verhaaltjes rustig door, bekijk het plaatje en denk goed na over het cijfer dat jij geeft.

CIJFERS

Je vindt het gedrag op de plaatjes:

Niet kunnen

1

Weet ik niet

5

Wel kunnen

10

SITUATIE 1

Koen en zijn vrienden hangen buiten wat rond. Koen gooit een steen tegen het raam van een bushokje. Koen en zijn vrienden moeten hier erg om lachen.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?
ja/nee

Een politie agent die het kapotte bushokje ziet geeft dit gedrag een 2.

- b. Welk cijfer geef jij aan het gedrag van Koen en zijn vrienden?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zou Koen zelf geven voor zijn gedrag?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 2

Mevrouw Smit heeft al een tijdje last van een groepje jongeren die 's avond voor haar deur een hoop lawaai maken. Ze roken, hangen wat rond, schreeuwen veel en rijden rondjes op hun scooter.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

ja/nee

Mevrouw Smit en andere buurtbewoners geven dit gedrag een 3.

- b. Welk cijfer geef jij aan het gedrag van het groepje jongeren?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zouden deze jongeren zelf geven voor hun gedrag?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 3

Dounia en Louisa lopen samen door de winkel en nemen zonder te betalen make-up mee: ze stelen het. Wanneer ze naar buiten lopen bekijken ze hun buit.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

ja/nee

De winkel eigenaar die dit ziet als diefstal geeft dit gedrag een 2.

- b. Welk cijfer geef jij aan het gedrag van Dounia en Louisa?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zouden Dounia en Louisa zelf geven voor hun gedrag?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 4

Een groepje leerlingen maakt regelmatig een zoi in de wc's op school. Ze bekladden de muren, draaien de kraan open en gooien wc papier op de vloer.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

ja/nee

De docenten op school geven dit gedrag een 3.

- b. Welk cijfer geef jij aan het groepje leerlingen?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zouden het groepje leerlingen zelf voor hun gedrag geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 5

Melvin en Levy hebben flinke ruzie met elkaar. Melvin staat er al om bekend dat hij een agressieve jongen is. Melvin geeft Levy een klap en duwt hem op de grond.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

ja/nee

De ouders van Levy geven dit gedrag een 2.

- b. Welk cijfer geef jij aan Melvin?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zou Melvin zelf voor zijn gedrag geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

Dank je wel voor het invullen!